

Denktank Nederland 2040: doelen en principes

1. Waarom doelen en principes vaststellen?

Met de Denktank Nederland 2040 willen we een aantrekkelijk, samenhangend én realistisch toekomstbeeld schetsen van Nederland. We hebben veel om over na te denken en keuzes over te maken. We gaan dit bovendien doen in een open proces met een grote groep mensen; de denktank zelf, de elf thematische denkteams met experts, de mensen van VNG en De Argumentenfabriek en hopelijk vele anderen die met ons mee zullen gaan denken.

Om al deze denkkraacht in goede banen te leiden is het belangrijk dat we vooraf op hoofdlijnen een aantal uitgangspunten vaststellen. Daarbij zijn er allereerst een aantal belangrijke zaken die we vanzelfsprekend willen behouden. Deze punten bespreken we hier onder punt 2.

Ten tweede willen we een aantal hoofddoelen formuleren (punt 3) en een aantal ontwerpprincipes voor beleid (punt 4). We denken dat ze de kwaliteit van het straks door de denkteams en denktank bedachte toekomstbeeld en het daarbij behorende beleid kunnen verbeteren. De doelen en ontwerpprincipes hebben we kort besproken tijdens de eerste bijeenkomst van de denktank op 14 november. Het commentaar hebben we verwerkt en leggen we bij dezen schriftelijk aan jullie voor. Alle opmerkingen en schrap- en verbeter suggesties zijn van harte welkom.

2. Welke uitgangspunten zijn voor ons vanzelfsprekend?

Voordat we naar de doelen en ontwerpprincipes gaan, willen we eerst schetsen wat voor ons vanzelf spreekt: Nederland is een democratische rechtstaat. We onderschrijven de klassieke en sociale grondrechten uit de Grondwet. De overheid is er om de inwoners van Nederland te beschermen, te dienen en ze de gelegenheid te bieden om een goed leven te leiden. De politiek gaat over de invulling van deze taken. Hierin vertegenwoordigt de politiek alle burgers van Nederland. We onderschrijven het belang van de scheiding der machten en we staan voor de afspraken die we als land hebben gemaakt in Europees verband en in internationale verdragen.

We denken over de toekomst van Nederland vanuit het perspectief van een verantwoordelijke en waardengedreven overheid die met oog op de lange termijn samen met de mensen in het land proactief de juiste koers uitzet. Een overheid die oog heeft voor mensen en voor de wijze waarop beleid wordt gemaakt en uitgevoerd. Een overheid ook die altijd eerst uitgaat van de nuloptie (= geen beleid) en die dus alleen beleid maakt als dit de samenleving ten goede komt.

Dat we hier behalve op vier hoofddoelen voor de samenleving focussen op vijf ontwerpprincipes voor beleid, betekent dat we denken vanuit het perspectief van een overheid, die in dienst staat van de samenleving. De focus op ontwerpprincipes voor beleid betekent niet dat we menen dat voor elk maatschappelijk doel ook beleid nodig is. Integendeel: geen overheidsbeleid kan het beste beleid zijn.

3. Over welke doelen zijn we het eens?

We hebben straks veel maatschappelijke doelen vast te stellen in de denkteams per thema. Een viertal hoofddoelen willen we graag vooraf al gezamenlijk vaststellen. We willen in ons denkwerk streven naar welzijn, naar een betrokken samenleving, naar een duurzame, adaptieve samenleving en naar een samenleving waarin mensen gelijkwaardig zijn. Deze hoofddoelen moeten ons denkwerk over de doelen voor de samenleving richting geven en helpen om later te komen tot samenhang tussen doelen van verschillende thema's en daarmee tot een aantrekkelijk, samenhangend én realistisch toekomstbeeld. De controlevragen die we bij deze hoofddoelen hebben geformuleerd moeten hierbij helpen.

1. Welzijn: we streven naar een vrije samenleving waarin mens en dier kunnen floreren

Controlevragen

- 1.1. *Welzijn*: streven we in ons toekomstbeeld naar welzijn van mensen en dieren?
- 1.2. *Bestaanszekerheid*: streven we in ons toekomstbeeld naar bestaanszekerheid voor mensen?
- 1.3. *Veiligheid*: streven we in ons toekomstbeeld naar een veilige samenleving?
- 1.4. *Mentale kracht*: streven we in ons toekomstbeeld naar het mentaal floreren van mens en samenleving?
- 1.5. *Pluriformiteit*: streven we in ons toekomstbeeld naar een veelheid aan culturele waarden, uitingen en tradities?
- 1.6. *Positieve vrijheid*: streven we in ons toekomstbeeld naar de vrijheid van mensen en organisaties?
- 1.7. *Negatieve vrijheid*: streven we in ons toekomstbeeld naar het voorkomen van de inperking van vrijheden van mensen en organisaties?

2. Betrokkenheid: we streven naar een betrokken samenleving

Controlevragen

- 2.1. *Verbondenheid*: streven we in ons toekomstbeeld naar trots, saamhorigheid en solidariteit in de samenleving?
- 2.2. *Onderling vertrouwen*: streven we in ons toekomstbeeld naar het onderlinge vertrouwen van mensen ?
- 2.3. *Institutioneel vertrouwen*: streven we in ons toekomstbeeld naar het vertrouwen van mensen in instituties, en vice versa?
- 2.4. *Zeggenschap*: streven we in ons toekomstbeeld naar zeggenschap van mensen over de inrichting van de samenleving en over hun bestuur?

3. Duurzaamheid: we streven naar een duurzame en adaptieve samenleving

Controle vragen

- 3.1. *Langetermijn*: streven we in ons toekomstbeeld naar het incorporeren van de belangen van toekomstige generaties?
- 3.2. *Circulariteit*: streven we in ons toekomstbeeld naar circulariteit van economie, ecologie en samenleving?
- 3.3. *Biodiversiteit*: streven we in ons toekomstbeeld naar de kwaliteit van biodiverse ecosystemen?
- 3.4. *Adaptatie*: streven we in ons toekomstbeeld naar een samenleving die zich makkelijk aanpast aan veranderingen?
- 3.5. *Stabiliteit*: streven we in ons toekomstbeeld naar sociale en financiële stabiliteit op lange termijn?

4. Gelijkwaardigheid: we streven naar een samenleving waarin mensen gelijkwaardig zijn

Controle vragen

- 4.1. *Waardering*: streven we in ons toekomstbeeld naar erkenning en waardering van alle mensen in al hun verscheidenheid?
- 4.2. *Kansengelijkheid*: streven we in ons toekomstbeeld naar meer kansengelijkheid?
- 4.3. *Neutraliteit*: streven we in ons toekomstbeeld naar gelijke behandeling van mensen en organisaties in gelijke gevallen?

4. Over welke ontwerpprincipes van beleid zijn we het eens?

Naast deze vier hoofddoelen willen we ons denken ook graag vooraf richting geven aan de hand van vijf ontwerpprincipes voor beleid. We willen beleid dat simpel is en uitvoerbaar (principe van uitvoerbaarheid). We willen beleid met passende rechten en plichten (principe van wederkerigheid). We willen beleid ontwerpen dat rekening houdt met risico's, dat tegen een stootje kan en dat lerend en adaptief is (principe van weerbaarheid). We willen straks beleid ontwerpen op basis van een brede afweging van maatschappelijke kosten en baten (principe van batigheid). Tenslotte is het zaak dat we, in alle bescheidenheid, samen beleid proberen te ontwerpen dat in principe als geheel consistent is en waarbij het ene beleid niet het andere beleid in de wielen rijdt (principe van samenhang). Deze ontwerpprincipes, waartussen uiteraard spanning bestaat, moeten ons denkwerk over het beleid richting geven. De controle vragen die we bij deze ontwerpprincipes hebben geformuleerd moeten hierbij helpen.

1. Uitvoerbaarheid: We ontwerpen beleid dat simpel en uitvoerbaar is voor mensen (principe van uitvoerbaarheid)

Controle vragen

- 1.1. Is er draagvlak te creëren voor het beleid in de samenleving?

- 1.2. Is het beleid eenvoudig, begrijpelijk en uitlegbaar, ook als maatregelen pijn veroorzaken bij groepen?
- 1.3. Is het beleid inclusief ontworpen oftewel getoetst bij mensen voor wie het beleid is bedoeld?
- 1.4. Is het beleid geschikt voor mensen met verschillende doen- en/of denkvermogens?
- 1.5. Is het beleid zo ontworpen dat het eenvoudig is in gebruik, zowel voor mensen als (uitvoerings)organisaties?
- 1.6. Laat het beleid ruimte voor uitzonderingen?

2. Wederkerigheid: We ontwerpen beleid met passende rechten en plichten (principe van wederkerigheid)

Controle vragen

- 2.1. Geeft het beleid burgers zeggenschap over (de uitvoering van) het beleid en is dit gelijk verdeeld?
- 2.2. Biedt het beleid een rechtvaardige balans tussen de rechten en de plichten van partijen, nu en in de toekomst?
- 2.3. Compenseert het beleid partijen die verlies lijden als gevolg van het beleid?
- 2.4. Prijst het beleid alle negatieve externe effecten in?
- 2.5. Zorgt het beleid dat partijen die maatschappelijke schade veroorzaken hier ook de (economische) kosten voor betalen?

3. Weerbaarheid: we ontwerpen beleid dat rekening houdt met risico's en tegen een stootje kan (principe van weerbaarheid)

Controle vragen

- 3.1. Houdt het beleid voldoende rekening met (langetermijn)risico's?
- 3.2. Is het beleid berekend op onverwachte ontwikkelingen, zoals piekbelasting?
- 3.3. Draagt het beleid bij aan houdbare overheidsfinanciën op de lange termijn?
- 3.4. Is het beleid zo ontworpen dat het lerend en adaptief is?
- 3.5. Is het beleid bestand tegen misbruik en fraude?

4. Batigheid: we ontwerpen beleid op basis van brede maatschappelijke afweging van kosten en baten (principe van batigheid)

Controle vragen

- 4.1. Is het saldo van de maatschappelijke kosten en baten van het beleid op termijn hoger dan van geen (nieuw) beleid?
- 4.2. Is wat we met het beleid bereiken beter dan wat we krijgen als we (deels) stoppen met het huidige beleid?
- 4.3. Is wat we met het beleid bereiken beter dan wat we krijgen als we geen nieuw of extra beleid maken?

5. Samenhang: we ontwerpen beleid dat in principe consistent is, dat ander beleid versterkt en niet frustrereert (principe van samenhang)

Controlevragen

- 5.1. Leidt het beleid niet tot ongewenste neveneffecten op andere beleidsterreinen of voor toekomstige generaties?
- 5.2. Leidt het beleid tot gewenste neveneffecten op andere beleidsterreinen of voor toekomstige generaties?
- 5.3. Zijn beleidsdoelen in principe consistent, ook over beleidsterreinen heen?
- 5.4. Laat het beleid ruimte aan mensen en organisaties om in de praktijk om te gaan met tegenstrijdigheden of uitzonderingen?
- 5.5. Strookt het beleid met de afspraken die we als land hebben gemaakt in Europees verband en in internationale verdragen?

5. Hoe zijn deze vanzelfsprekendheden, doelen en ontwerpprincipes tot stand gekomen?

Dit document met vanzelfsprekendheden, doelen en ontwerpprincipes is het resultaat van voorbereidend denkwerk van De Argumentenfabriek en VNG en een korte eerste denkronde met de Denktank. De Argumentenfabriek maakte de concept-inventarisatie op basis van onder meer de volgende publicaties:

- Onderzoek Burgerperspectieven (2021), Sociaal Cultureel Planbureau
- Integraal afwegingskader voor beleid en regelgeving (2022), Kenniscentrum voor beleid en regelgeving
- Ontwikkeltraject Wegingskader openbaar bestuur (2022), Raad voor het Openbaar Bestuur
- Naar een nieuw sociaal contract (2017), De Argumentenfabriek
- Overheidsfalen (2018), De Argumentenfabriek